

ULUSLARARASI HZ. NUH VE CUDİ DAĞI SEMPOZYUMU
International "Noah and Judi Mountain" Symposium
27-29 EYLÜL 2013 ŞIRNAK

Editörler

Doç. Dr. Hamdi GÜNDOĞAR
Yrd. Doç. Dr. Ömer Ali YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. M. Ata AZ

Gilgamiş Destanı'nda Geçen Nuh Tufanı'nın Tevrat'taki Yansımaları Üzerine

Sami BAYBAL*

Giriş

Bazı tarihçiler tarihin Sümerliler ile başlamış olduğunu söyler ve buna kanıt olarak da çivi yazısını gösterirler. Yazıyı bulmuş olan Sümerliler tarihi başlatan ulustur.

Batı medeniyetleri topluluğu asıl kaynağını M.Ö. beşinci yahut dördüncü binin Mezopotamya'sının verimli topraklarında, ilk medeniyet merkezi kurup kendilerine yurt yapmış olan Sümerlilerin ülkesinde bulmuştur. Konar-göçerlikten, yerleşerek tarımla, zanaatle uğraşan, üreten, ticaret yapan söz konusu insanların toplum yapısı karmaşıklaşırken, bölgedeki bu filizlenen tutum yepyeni bir dönem olarak tarihe damgasını vurmuştur.

Sümerlilerin en önemli edebî başarısı olan Gilgamiş Destanı, benzerleri gibi ilkin sözlü gelenek hâlinde iken, üçüncü binde yazının bulunmasıyla da tarihin en eski yazılı edebiyat başarısı olduğunun izlerini, bize ilk kez, Asur kralı Asurbanipal (M.Ö. 668-627)'in kütüphanesinin öreninden 1872'de çıkarılan levhalarla gösterilmiştir.¹

İlkçağ Akdeniz medeniyetlerini derinden, Eskiçağ Ege medeniyetini de dolaylı olarak etkilemiş olan söz konusu destan, Sümer şehir devletlerinden Uruk hükümdarı Gilgamiş'in halkının yararına kötülöklere ve ölümlülüğe verdiği çetin mücadelenin hikâyesidir. Onun belirgin farkı, evrenin ve insanlığın doğuşu gibi son derece soyut ve genel konulardan çok, sonluluk yahut ölüm hâdisesiyle karşı karşıya kalan insanoglunun güçsüzlüğü ile açmazını; bunun insanda oluşturduğu birçok çeşitten duygu durumlarını çarpıcı biçimde işlemesidir. Bu destanda aynı zamanda Nuh Tufanı'nın bir bölümü de anlatılmaktadır.

Destana konu edilen Kral Gilgamiş gerçekten yaşamış bir tarihî kişiliktir. M.Ö. 28. yüzyılda Mezopotamya'da bulunan bir Sümer kenti olan Uruk kentinde doğmuş, yaşamış ve hüküm sürmüştür. Ölümsüzlük bilgisinin peşindeki insanı yücelterek anlatan Gilgamiş Destanı, Gilgamiş'in ölümünden bin yıl kadar sonra yazılmış ve günümüze kadar gelebilmiştir. İşte biz de bu tebliğimizde, dünya edebiyatının ilk büyük destanı olarak bilinen Gilgamiş Destanı'nda karşımıza çıkan tufan mitosunun Tevrat'ta anlatılan Nuh Tufanı'yla ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceğine birbirlerini ne kadar etkilediklerine dair bazı ipuçları vermeye çalışacağız.

1- Gilgamiş Destanı ve Gilgamiş

Gilgamiş (Gilgameş) Destanı (Akkadca adı: "Sha Nagba İmuru" = Her şeyi gör-

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi A.B.D

1 Ş. Teoman Duralı, giriş ile terc., *Gilgamiş Destanı* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 12.

müş olan), Eski Mezopotamya menşeli bir destandır. Tarihi bilinen en eski destanlardandır. Gilgamiş Destanı, Akad ve Sümerlilere ait olan mitolojilerde geçmektedir. Bu destanın günümüze ulaşmış en kapsamlı metni Akad dilinde yazılmış on iki tablettten oluşmaktadır; ancak hâlâ ortaya çıkarılmamış tabletler de söz konusudur. Gilgamiş Destanı'nın eksik bölümlerinin kayıp tabletler ile tamamlanacağı düşünülmekte; bu tabletlerde destana ek bölümlerin olduğu zannedilmektedir. Çeşitli kazılar sırasında bu konu ile ilgili olduğu düşünülen bir başka tablet bulunmuş; ama bulunan bu tabletin olayların akış sırasına uymadığı fark edildiğinden üzerindeki verilerin hikâyenin bir başka versiyonu olduğu kanaati oluşmuştur.²

Gilgamiş Destanı'nın elimizde Sümerlerce kaleme alınan (Akad menşeli de olmayan) bir şekli vardır. Bu ilk şekil Babilli şairler tarafından birçok kere yeniden elden geçmiş ve değişikliğe uğratılmıştır. Sümerlerdeki eski şekline ait bölümler gibi, Babil hanedanının ünlü çağına kadar giden (aşağı yukarı M.Ö. 1900-1600 yılları) Akadlardaki şekline ait bölümler de ele geçmiştir. Fakat bu destanın bütünüyle olmasa bile, en önemli bölümleriyle bugün okuyabildiğimiz metni, 1852'de, ardından da 1872 yılında Ninova'da yapılmış olan kazılarda ortaya çıkarılan Asur kralı Asurbanipal'ın ünlü kütüphanesinde bulunan sûretinden alınmıştır. Bu kitaplık bugün Londra'da British Museum'dadır.³ Asurbanipal, Ninova'daki sarayına ülkesinin geniş edebiyat ürününün büyük bir bölümünü bir araya getirtip yaklaşık 5000 tablet üzerine kopyalatmıştır ki; işte bunların arasından çıkan levhalara, daha sonra Türkiye-İran sınırında bulunan bölgeler ile Irak'ta bulunan Nippur antik kenti kazılarında ortaya çıkan tabletler de eklenmiştir. Ayrıca Türkiye'de Sultan Tepe ve Boğazköy'de yapılan kazılarda ortaya çıkarılan tabletlerde de destanın izi bulunmuşsa da henüz tamamı ortaya çıkarılamamıştır.⁴

Destanın başkahramanı Gilgamiş (Gilgames), Sümerliler tarihinde, hem mitolojik hem de tarihî bir kahraman olarak tanınmaktadır. Mezopotamya'nın güneyinde bulunan Uruk kentinin (Günümüzde Gaziantep'in Suriye'ye sınır ilçesi Karkamış'ın) 5. kralıdır ve II. Er Sülaleler = Mesilim (İ.Ö. 2650-2550) döneminde yüz yirmi altı yıl hüküm sürmüştür.⁵ Dolayısıyla Kiş hükümdarı Agga'nın çağdaşıdır. Tufandan sonra hüküm sürmüş krallara ilişkin Sümer kaynaklarında da Uruk'lu Gilgamiş'tan söz edilir. Ama destanda ve şiirde Gilgamiş'la ilişkilendirilen olaylarla ilgili tarihsel bulgu yoktur.⁶

Tabletlerdeki metinler incelendiğinde Gilgamiş Destanı, Gilgamiş'in nitelikle-

2 Mehmet Ali Atak, *Gilgamiş Destanı*, (İstanbul: Anonim Yayıncılık, 2011), 5-6.

3 Atak, *a.g.e.*, 6; *Meydan Larousse* (İstanbul: Meydan Yayınevi, 1971), "Gilgamiş Destanı" maddesi.

4 M. Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark Elâm ve Mezopotamya*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1937), 219; Atak, *a.g.e.*, 6.

5 Güngör Karağuz, *Âdem'in Çocukları Çiviyazılı Kaynaklar, Tevrat, İnciller ve Kur'an'a Göre* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2013), 108; ayrıca bk. J. Campbell, *Batı Mitolojisi*, çev., Kudret Emiroğlu (İstanbul: İmge Kitabevi, 1995), 78.

6 Ana Britannica, (İstanbul: Ana Yayıncılık, 1987), "Gilgamiş" maddesi.

rinin ve özelliklerinin övgüyle anlatılmasıyla başlamaktadır. Destanda konu edilen kahraman Gılgamış, yarı insan yarı tanrı bir kişidir; karada ve denizde var olup biten her şeyin farkındadır. Başarılı bir yapı ustası olmasının yanı sıra, yenilmez bir savaşçı olmak gibi önemli bir başka özelliği de bulunmaktadır.⁷

Gılgamış Destanı'nın ilk yazılış tarihi M.Ö. 3000-2500 yılları arasına tekabül etmektedir. Bugün, Gılgamış Destanı'nın ardında, Kutsal Kitap döneminin de ötesine, yaklaşık 2000'e kadar giden uzun bir edebî tarih vardır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi destan Sümerce on iki adet kil tablet üzerine kaydedilmiştir. İlk kez yazımından sonra, Babil döneminde, iki kez daha kil tabletler üzerine Babil dilinde yazılmıştır. Gılgamış Destanı'nda toplam iki bin dokuz yüz satır olduğu düşünülmektedir. Destanın en önemli bölümleri ise hâlâ eksiktir. Destanın Sümer dilinde yazılmış olan versiyonunun anlaşılması kolay olmamıştır. Babil kralı Hammurabi (M.Ö. 1792-1750) döneminde⁸ yeniden kaleme alınmış olan Gılgamış Destanı'nın üç farklı tableti de bulunamamıştır. Destanın en son yazılım tarihi tam olarak ortaya çıkarılmamış olsa da, destanı kaleme alan son ozanın Orta Babil (M.Ö. 1300 civarı) döneminde yaşayan "Sîn-Lekke Unnini" isminde bir sanatçı olduğu düşünülmektedir.⁹ Adı geçen bu şahsın Ninova versiyonu artık her yere yayılmıştır.

Gılgamış Destanı'nın ünlü 12 tabletlik, Yeni Asur yazmasındaki tufan anlatısının büyük oranda İ.Ö. 1700'lü yılların az öncesinde büyük bir ihtimalle Babil'de yazılmış olan Atra-hasis (Yüce Bilge Şiiri) Destanı'ndan devralındığı söylenmektedir. Gılgamış Destanı'nda bazı satırlar neredeyse Atra-hasis ile aynıdır. Tufan anlatısı, Atra-hasis Destanı'nda anlatının temel bir parçasıdır. Bütün bir öykü ile aradaki bağlantısı rahatlıkla kurulabilmektedir; çünkü insanlığı yok etmek isteyen Enlil, önce bir veba ardından da kıtlığa sebep olur. Onun son hamlesi ise bir tufandır. Gılgamış Destanı'nda ise tufana kadar anlatılan olayların son bölümle bir ilgisi yoktur. Yine Gılgamış'ın 11. tabletinde Utnapistim, tufan öyküsünü bir tanrılar listesi ile açar: Anu, Enlil, Ninurta, Ennugi ve Enki (Ea). Aynı liste Atra-hasis Destanı'nın en başında aynı sıralama ile görülür. Ayrıca Gılgamış Destanı, anlatı boyunca taşkından hayatta kalan kahraman için Utnapistim adını kullanırken, sadece tufanın anlatıldığı 11. tablette bu kişi bir defa Atra-hasis olarak geçmektedir. Son olarak Atra-hasis Destanı'nın şu sözlerle sona erdiği hatırlanmalıdır: "Bütün insanlara tufanın şarkısını söyleyeceğim. Onu dinleyin!" Dolayısıyla Atra-hasis destanının bütünü, sayıları çok fazla artan insanların bir felaketle yok edilmeleri ile ilgilidir ve bu felaketlerin en önemlisi bir su taşkıdır. Anlaşıldığına göre Yeni Asur nüshasının kâtibi, Atra-hasis

7 Atak, a.g.e. 6; Yeni Türk Ansiklopedisi (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1985), "Gılgamış (Gılgamış) Destanı" maddesi.

8 J. Campbell, *Doğu Mitolojisi Tanrının Maskeleri*, çev., Kudret Emiroğlu (İstanbul: İmge Kitabevi, 1993), 135.

9 Jean Bottéro, *Gılgamış Destanı*, çev., Orhan Suda (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), 51; aynı yazar, "Gılgamış Destanı", *Eski Yakındoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*, der., Jean Bottéro, çev., Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan (Ankara: Dost Kitabevi, 2005), 230; Dany P. Jackson, *Gılgamış Destanı*, çev., Ahmet Antmen (Ankara: Arkadaş Yayınları), XV; Atak, a.g.e., 11-12.

Destanı'nın tufan kısmını Gilgamiş Destanı'na eklemiştir.¹⁰

Dünya edebiyatının bu ilk büyük destanı, sağlam bir yapı, kuvvetli ve canlı bir üslup, şairâne bir dil üzerine kurulmuş, kişileri ustaca belirlenmiştir. Destanda, olay yerleri sık sık değişmiş, monolog ve diyaloglara, bu arada da rüyaların anlatılmasına çokça yer verilmiştir. Gilgamiş Destanı, Babililerin millî destanıdır. Bunun nedeni, herkese hitap etmesi, insan hayatı ile ilgili problemlere destanda geniş yer verilmiş olmasıdır. Çeşitli kazılardan anlaşıldığına göre, Gilgamiş Destanı Hitit ve Hurri dillerine de çevrilmiş, bütün Eski Önasya'da okunmuştur. Ne Mısırlılar ne de Hititler Gilgamiş Destanı ayarında bir eser meydana getirebilmişlerdir. İsraililerin uzun hikâyelerinde, Fenike eposlarında, bu destanda görülen azamet, derinlik ve üslup güzelliği yoktur.¹¹ Dolayısıyla Gilgamiş Destanı ciddi ve üstün bir üslupla yazılmış bir kahramanlık destanı, uzun ve görkemli bir efsanedir. Bize bir çıkarsama değil bir model sunar.

Orijinal Sümer destanlarında Gilgamiş'in ölümü de anlatılmıştır. Kahraman, ölümsüzlüğe ulaşma çabasının boşluğunu anlamış ve tanrı Enlil'in öğütleriyle, insanın ancak büyük bir nam bırakmakla gerçek ölümsüzlüğe erişebileceğini kabul etmiştir.¹²

Dolayısıyla Gilgamiş Destanı'nın ana teması şudur: İnsanlar fânidir. Fâni hayatlarını dostluk, arkadaşlık ve dayanışma içinde çalışarak değerlendirmeye bakmalıdırlar. Tanrılara mahsus ebedî hayata özenmemelidirler.¹³

Gilgamiş Destanı, İlyada'dan ve Mahabbarata'dan yüzyıllarca önce yazılmış, bilinen en eski edebî metindir. Ona ilk elde üstün destan sıfatını veren, dilinin yüceliği, etkisi, esin gücü, konusunun seçkinliği ve evrenselliğidir.¹⁴

Gilgamiş Destanı'nın en önemli özelliklerinden biri de, anlattığı "Tufan" öyküsünün küçük değişimlerle üç büyük dinin (Yahudilik - Hıristiyanlık - İslâmiyet) kutsal kitaplarında aynen yer almasıdır.

2- Gilgamiş Destanı ve Tufan

2 Aralık 1872 yılında Londra Kraliyet Akademisi'nde, Messer Shmit adında bir İngiliz, verdiği konferansta, Mezopotamya'dan gelen çivi-yazılı tabletler arasında, tufan hikâyesinin yazılı olduğu bir tabletin bulunduğunu söylüyordu. Bu haber, dinleyicileri büyük bir heyecana düşürdü. Zira ancak Tevrat'ta Tanrı tarafından yazdırılmış olduğuna inanılan bu olay, nasıl olur da bir tablette bulunabilirdi? Konuşmacı,

10 Kurtuluş Kıymet, "Hititler'de Bir Tufan Öyküsü; Atra(m)hşi" *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 6/II(2013): 736.

11 Türk Ansiklopedisi (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1969), "Gilgamiş Destanı" maddesi.

12 Türk Ansiklopedisi, aynı madde.

13 Yeni Türk Ansiklopedisi, aynı madde.

14 Bottéro, *Gilgamiş Destanı*, çev., Orhan Suda, 17.

tablette Tufan'la ilgili okunabilen kısımları anlattıktan sonra, bu Tufan hikâyesinin Gilgamiş adındaki bir kahramana ait olan destanın son bölümü olduğunu açıkladı. Bir de 12. tablet vardı. O da Gilgamiş'a ait, fakat iki dilde yazılmış başka bir öyküyü kapsıyordu.¹⁵

Bu açıklamadan sonra öncelikle şunu söylemeliyiz ki; söz konusu on iki tablettten en uzun ve en iyi korunmuş olanı, Tufan öyküsünü içeren on birinci tablettir. Tufanı anlatan bu metnin pek çok nüshası mevcuttur.

Sümerlilerin Tufan hikâyesinde yani Sümerce metinde tufanın kahramanı ya da Tanrı'ya yakın insanın adı Ziusudra iken Akadca versiyonda Utnapiştim (Utanapiştim) ve Babilce anlatımda ise bu destana adını veren kahramanın adı Atra-hasistir.¹⁶

Gilgamiş Destanı'nın, içinde Tufan öyküsünü de barındıran on birinci tableti tam metin olarak pek çok kaynakta¹⁷ yer almakla birlikte biz hem tebliğ başlığımızdan hareketle hem de konuyu fazla uzatmamak için Nuh Tufanı'nın Gilgamiş Destanı'nda ve Tevrat'ta nasıl geçtiğine ilişkin bir karşılaştırmayı özet olarak ve tablo halinde tebliğimizin bir sonraki bölümünde sunmak istiyoruz. Bu sunumda tufan mitosunun hem Sümer, hem Babil versiyonuna, hem de Tekvin kitabında verilen biçiminde öykünün iki versiyonuna yer vermenin, bir mukayeseye fırsat tanınması açısından faydalı olacağını düşünüyoruz.

3- Gilgamiş Destanı'nda Geçen Tufan Hikâyesinin Tevrat'taki İzdüşümleri, İki Anlatım Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

213

Bilindiği gibi tufan hâdisesi, Dinler Tarihi'nin olduğu kadar, medeniyetler tarihinin de önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenle de semavî kitapların yanı sıra mitolojik ve arkeolojik bulgular da, insanlık tarihinde böyle bir hâdisenin vukû bulduğuna tanıklık etmektedirler.

Antik belgeler ve dinî belgeler, Nuh Tufanı'nın Mezopotamya bölgesinde geçtiğini söylemektedir. Arkeolojik bulgulara göre tufan olayının Kahramanlık çağı / I. Er Sülaleler devrinde (İ.Ö. 2850-2650) gerçekleştiği düşüncesi bilim adamlarında hâkimdir.¹⁸ Bu olayın Gilgamiş Destanı ve Tevrat'taki izdüşümlerini iyi tahlil edebilmek için Tufan mitosuyla ilgili birkaç noktaya işaret etmenin, tebliğ başlığının doğru anlaşılması açısından gerekli olduğu kanaatindeyiz.

Herhangi bir toplumda mitosların varlığı iki yoldan açıklanabilir; biri oraya yayılma yolu ile gelmiş olmalarıdır; ötekisi, benzeri durumlarla karşı karşıya gelen

15 Muazzez İlmiye Çığ, *Gilgameş Tarihte İlk Kral Kahraman* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013) 77; Jean Bottéro, "En Eski Tufan Hikâyesi", *Eski Yakınoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*, der., Jean Bottéro, çev., Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan (Ankara: Dost Kitabevi, 2005), 214.

16 Sedat Erkut, "Gilgameş Destanında Tufan", *Nuh Kitabı*, ed., Emine Gürsoy Naskali, (İstanbul: Kitabevi Yayınevi, 2013), 207; Karauğuz, *a.g.e.*, 105.

17 Bottéro, *Gilgameş Destanı*, çev., Orhan Suda, 188-210; Jackson, *a.g.e.*, 71-83; Atak, *a.g.e.*, 117-133.

18 Karauğuz, *a.g.e.*, 108.

bir toplulukta, düş gücünün, öteki topluluktan bağımsız çalışmasının ürünü olarak, benzeri mitosların oluşması yoludur. Usener'in araştırmaları, Tufan mitosunun dünyanın hemen her bölgesinde bulunabileceğini göstermiştir. Tufan mitosunun Sümer ve Babilonya biçimlerini incelediğimizde, bu mitosun, Dicle-Fırat Vadisi'nde bulunmasının, belli aralarla görülen yıkım getirici sellerin ürünü olarak açıklanabileceğini söyleyebiliriz. Fakat, örneğin Yunanistan ya da Kenan ülkesi gibi bu tür sellerin görülmesi imkânının bulunmadığı ülkelerde Tufan mitosunu ile karşılaşmamız, o mitosun hangi yoldan yayılıp geldiğini izleme olanağının artık bulunmadığı durumlarda bile, onun kaynağından buralara taşındığını gösterir.¹⁹

Sümer Tufan mitosunun odağındaki motif, tanrıların insanlığı yok etmeye karar vermeleridir; bunu hangi yollardan yapacakları ikincil bir sorun olup, bunun tek yolu yukarıda bir nebze değindiğimiz gibi sel değildir. Bazı araştırmacılara göre Kitab-ı Mukaddes'teki Tufan öyküsünün Babilonya mitosuna dayandığı öteden beri bilinmektedir. Ne var ki, mitosun Babilonya biçiminin de, kendisinden daha önceki bir Sümer versiyonuna dayandığı, Amerikalı bilgin Adorno Poebel'in, üzerinde açıkça Tufan mitosuna ait olan episodların bulunduğu bir Sümer tabletini yayınladığı 1914 yılına dek bilinmiyordu.²⁰ Sami Babilonluların Gılgamış Destanı'nın on birinci tabletinin bulunması ve çözülmesinden bu yana -yarım yüzyılı aşkın bir süredir- İbrani yazarların anlattığı biçimiyle Kitab-ı Mukaddes'teki Tufan öyküsünün özgün olmadığı da erbabınca malumdur. Bununla birlikte, Babil tufan mitinin kendisi de -tekrar vurgulamak gerekirse- Sümer kökenlidir. 1914'te Poebel, Üniversite Müzesi'nin Nippur Koleksiyonunda bulunan ve içeriğinin büyük bölümü tufan mitine ayrılmış altı sütunlu bir Sümer tabletinin üçüncü kısmını kapsayan alt bölümünü özenle çevirmiş ve yayımlamıştır. Ne yazık ki bu parça tektir ve bugüne kadar eşi bulunamamıştır.²¹

Az önce ifade etmeye çalıştığımız gibi İbrani Tufan mitosunun Tekvin kitabında karşımıza çıkan biçiminde, öykünün iki versiyonu yani Yehovacı versiyonla (J versiyonuyla) Rahip kökenli yazarın versiyonu (P versiyonu), onu son olarak kaleme alan yazar tarafından bir araya getirilerek işlenmiştir.²² Aşağıdaki tabloda göreceğimiz söz konusu versiyonlar konumuzun anlaşılması açısından bize çok daha net bir fikir verebilecektir.

19 S.H.Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, çev. Alâeddin Şenel, (Ankara: İmge Kitabevi, 1993), 15-16.

20 Hooke, *a.g.e.*, 31-32.

21 Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*, çev. Hamide Koyukan (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1999), 173; aynı yazar, *Tarih Sümerde Başlar*, çev. Hamide Koyukan, (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 1999) 1987; Ahmet Musaoğlu, *Nuh (A.S) Tufanı*, (İstanbul: Vural Yayıncılık, 1998), 127.

22 Hooke, *a.g.e.*, 156.

SÜMERLİ	BABİLYALI	YEHOVACININ	RAHİBİN
İnsanların gürültü yaptıkları için yok edilmesi kararını Enlil alır	Tufan kararını tanrılar alır	İnsanların günahkârlıklarından dolayı yok edilmesi kararını Yehova alır.	Tüm canlıların bozulmalarından dolayı yok edilmeleri kararını Elohim alır
Nintu (İştar) karşı çıkar	İştar karşı çıkar	-	-
Tufan'ın kahramanı Ziusudra (Akadca-da Atrakhasis)	Tufan'ın kahramanı Utnapiştim	Tufan'ın kahramanı Nuh	Tufan'ın kahramanı Nuh
Ziusudra'nın sofuluğu	-	Nuh'un Yehova'nın inayetine ermesi	Elohim'in gözünde tek doğru adamın Nuh olması
Enki (Ea) Tufan için Ziusudra'yı bir düş ile uyarır (Ea kamış kulübeden konuşarak uyarır)	Ea kamış kulübe duvarından konuşarak Utnapiştim'i uyarır	-	Elohim Nuh'u uyarır
Ziusudra'nın teknesi büyük bir gemidir	Gemi 120x120x120 boyutunda küp biçiminde 7 katlı 9 bölümlü	-	Tekne 300x50x50 boyutunda 3 katlı
-	-	Tekneye nasıl gireceği yönergesi verilir	-
-	Hayvanların her türü	7 çift tahir, 2 çift murdar hayvan	Tüm hayvanlardan ikişer tane
-	-	Nuh'u tekneye Yehova kapatır	-
Sel ve yel (fırtına)	Sağanağın ve fırtınanın yol açtığı Tufan	Yağmurun yol açtığı Tufan	Büyük derinliğin (enginin) pınarları patlar ve göğün pencereleri açılır

SÜMERLİ	BABİLYALI	YEHOVACININ	RAHİBİN
-	-	-	Tufan'ın başlayışının ve bitişinin kesin tarihleri verilir
Tufan 7 gün sürer	Tufan 6 gün sürer	Tufan 40 gün sürer, 7'şer günlük iki (üç?) dönem içinde çekilir	Tufan 150 gün sürer, sular 150 günde çekilir
-	Gemi Nisir Dağı'na oturur	-	Gemi Ararat Dağı'nda karaya oturur
-	Utnapiştim güvercin, kırlangıç ve kuzgun yollar	Nuh kuzgun ve güvercin yollar	-
Ziusudra güneş tanrıya gemide kurban sunar	Utnapiştim Nisir Dağı'nda kurban sunar	Nuh sunakta kurban sunar	-
-	Tanrılar kurban etinin üzerine sinekler gibi üşüşürler	Yehova kurbanın hoş kokusunu koklar	-
Ziusudra'ya ölümsüzlük verilir	Utnapiştim'e ve karısına ölümsüzlük verilir ve tanrılaşır	Yehova insanın hatırına toprağı yeniden lanetlememe kararı verir	Tanrı, Nuh ile yeryüzünü bir daha yıkmayacağı yolunda ahit keser
-	İştar Lapis lazuli gerdanlığını tufanı anımsatacak işaret olarak koyar	-	Tanrı tufanın anımsatıcısı olarak gökkuşağını verir. ²³

Yehovacı versiyonla Rahip kökenli yazarın versiyonu arasındaki benzer ve farklı noktalar ve her ikisinin Mezopotamya kaynaklarına bağımlılık durumu, yukarıda verdiğimiz tablodan izlenebilir. Tufan mitosunun Babilonya ve İbrani anlatımları arasında hatırı sayılır benzerliklerin dikkatimizi çekmesine karşın, mitosun Mezopotamya kökenli olduğu yine aynı tablodan açıkça anlaşılmaktadır. Yehovacı versiyonla Rahip kökenli yazarın versiyonu arasındaki farklılıklar, ikincisinin, mitosun birincisindekinden farklı bir biçimini kullandığını ve Rahip kökenli yazarın versiyonunun, bazı bakımlardan Mezopotamya kaynaklarına daha yakın olduğunu göster-

23 Hooke, *a.g.e.*, 157-159.

mektedir.²⁴

Bütün bu açıklamalardan sonra Nuh Tufanı'nın Gılgamış Destanı'nda ve Tevrat'ta anlatılışı bakımından birleşen ve ayrılan noktaları kabaca şöyle sıralayabiliriz:

Tanrıların insanlara kızması ve tufana karar vermesi, gemi yapılması önerisi, geminin yapılması, canlıların içine alınması, Tufan kahramanının tüm hane halkını (eşi, oğulları ve gelinleri) gemiye binmesi, Tufan'ın olması, gemidekilerin kurtulması, kurbanlar, bunların kokusuna Tanrı veya Tanrıların gelişi birleşen noktalardır.²⁵

Ayrılan noktalar ise şöyle sıralanabilir: Babil efsanesinde Tanrılar, insanların çoğalması dolayısıyla gürültülerinin artarak Tanrıları rahatsız etmeleri sebebiyle; Sümer versiyonunda ve Tevrat'ta ise insanların kötü olması yüzünden tufan yapmaya karar vermişlerdir. Sümer ve Babil metninde bu kararı gizlice bildiren Bilgelik Tanrısı, Tevrat'ta ise Allah'ın kendisidir. Tufan Sümer'de 7 gün, Babil'de 6 gün 6 gece sürüp, 7. gün bitmiştir. Tevrat'ta 40 gün devam etmiş, gemidekiler gemiden çıkmak için de aylarca beklemişlerdir. Babil'de Tufan'ı başlatan Tanrı Enlil kurtarıldıkları için çok kızmış, fakat bilgelik tanrısı onu yatıştırmış ve kurtulana ölümsüz bir yaşam verilerek tanrıların bahçesine gönderilmiştir. Tevrat'ta; Tufan'a karar veren, Nuh'u kurtaran, yaptığına pişman olan, Nuh'u uzun ömürle ödüllendiren hep Tanrıdır. Gemi yapan kişi Sümerce metinlerde Utnapiştim, Asurca yazılı metinlerde Ziusudra, Tevrat'ta ise Nuh adıyla anılmıştır.²⁶

217

Birkaç kez tekrar ettiğimiz gibi Nuh'un tufan olayının kahramanı oluşu, bu hâdisenin Sümer versiyonundaki Ziusudra, Babil versiyonundaki Utnapiştim ve Atra-Hasis ile karşılaştırılmasına yol açmış, Nuh'un bunlarla aynı şahıs olup olmadığı tartışılmış, Tevrat'ta tufana kadar geçen şahsiyetlerle Babil geleneğine ait tufan öncesi krallık listelerindeki isimler arasında benzerlikler kurulmuştur. Nitekim Tevrat'ta Âdem'den Nuh'a kadar olan bu soy ağacı Babil'in ilk krallık listelerine benzemektedir. Tufan öncesi şahsiyetlerin sayıları ile Babil krallarının sayısı da aynıdır. Ayrıca tufan kahramanının adı olarak geçen Ziusudra, Sisouthros ve Utnapiştim'in aynı şahıslar olduğu ve Nuh ile aynı kişiye delâlet ettiği ifade edilmektedir. Nuh'un yaşadığı dönemle tufanın tarihi konusunda da farklı rakamlar verilir. Âdem'in yaratılışından Nuh tufanına kadar İbranice Masoretik metne göre 1656 yıl, Tevrat'ın Yunanca Yetmişler çevirisine göre 2242 veya 2262 yıl, Sâmîrice Tevrat'a göre ise 1307 yıl geçmiştir.²⁷

Kitab-ı Mukaddes münekkitleri Tevrat'ta biri tufan kahramanı, diğeri toprakla meşgul olup bağ diken iki ayrı Nuh tasviri bulunduğu, Tekvin'de (9/20-27) anla-

24 Hooke, *a.g.e.*, s. 160.

25 Muazzez İlmiye Çığ, *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013), 59.

26 Çığ, *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni*, 59.

27 Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ömer Harman (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007) "Nuh" maddesi.

tilan Nuh kıssasının tufan kıssasından farklı bir kaynaktan geldiğine ve bu iki anlatımın birbiriyle uzlaştırılmasının zor olduğuna kanidir. Buna göre toprakla meşgul olup bağ yetiştiren kişinin gemi yapanla pek alâkası yoktur.²⁸

Tevrat'ın Musâdan 900 yıl sonra ancak şekillendiğini hatırlarsak, bu kadar uzun bir müddet içerisinde, türlü etkiler, savaşlar, tahripler ve sürgünler arasında ne derece Musa'ya sadık kalılabileceğini tahmin etmek güç olmasa gerektir. Örneğin, Tevrat'ta tufan süresinin kâh 40, kâh 150 gün sürdüğü, Nuh tarafından Nuh'un gemisine getirilen hayvanların her cinsinden bazen 2, bazen 7 alındı denilmesi, tenakuzlar zincirinin bir halkası olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹

Gilgamiş'teki "Potiphar'ın karısı motifi"nden daha çok bilinen ve ilk duyulduğunda ortalığı karıştıran öykü 11. tablette Utnapiştim tarafından aktarılan tufan öyküsüdür. Bu öykünün, Eski Ahit'in ilk kitabındaki Nuh tufanı ile olan benzerliği büyük şaşkınlık yaratmıştır. Danny P. Jackson'a göre gemilerini inşa etmelerinden tufanlarının dindiğini anlamak için kuşları salıvermelerine kadar öylesine çok benzer yönleri var ki, bunların tesadüf olması hemen hemen imkânsızdır. Fakat olayların sonunda, bakış açılarındaki farklılık da aynı derecede dikkat çekmektedir. Örneğin Nuh kurtulunca kutsal şükranlarını sunmuş, yaşamına kaldığı yerden devam etmiş, üremiş ve çoğalmıştır. Ancak, büyük selin yarattığı kıyımı gören Utnapiştim'in ilk işi ağlamak olmuştur. Vicdan azabı içindeki Mezopotamya tanrıları tufanlarından pişman olmuşlardır. Tevrat'ın Tanrısı yapıp ettikleri üzerine düşünmemiştir. Onun kararlarını sorgulayacak herhangi biri de yoktur.³⁰

Gilgamiş'i çok sayıda modern insana ulaştırmak için epey çaba harcayan Alexander Heidel bile Eski Ahit'in ilk kitabındaki tufanı daha gelişkin ve ahlâkî açıdan daha üstün bulur. Heidel'e göre Gilgamiş'teki tufanın ne ahlâkî ne de etik bir dürtüsü vardır. Tufanın nedeni kapristir, çoktanrılı dinin tanrıları aptaldır, korkaktır ve kafaları karışmıştır.³¹

Jackson, Heidel'in bu görüşlerine saygı duymakla birlikte, ona göre iki tufan hikâyesini başka bir açıdan incelemek faydalı olacaktır. Jackson şöyle demektedir: "Heidel'in İncil okumasından -konumuzun biraz dışında- oradaki tufanın, dünyanın hep özlemi çekilen bir biçime bürünmesi için olduğu sonucunu çıkaracağız: kararlı, adil ve Biri'nin gözetimi altında. Mezopotamya anlatımındaysa dünya, deneyimlerimize daha uygun olarak, çelişkileri ve hepimize özgü korkuları içinde aktarılmış. Böylesi bir yaklaşımın kışkırtıcı bir takım soruları da beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Örneğin: Peki ya selin ezip geçtiği çocuklar ne olacak; Kutsal Kitap'ın yaşam belirlenimine göre iyi mi günahkâr mı; yüce mi sıradan mı olacaklarını tercih edebil-

28 Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, aynı madde.

29 Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, (Ankara: Bilge yayınları, 1979), I,59-60.

30 Jackson, *a.g.e.*, XLVII-XLVIII.

31 Jackson, *a.g.e.*, XLVIII.

me şansından mahrum kalan çocuklar?"³²

Burada çok önemli bir noktaya daha işaret etmek istiyoruz. Aslında, Tufan, en çok eski zamanlardan beri Yakındoğu'ya yerleşmiş olan değerli ve muhteşem Mezopotamya'nın oluşturduğu tanrıbilimsel, mitolojik, ideolojik ve daha başka birçok konulardaki geniş ürün yelpazesinin bir parçasıdır: Ne kadar eskiye dayandığını görmek için, III. binyılın ortasında karşımıza çıkan Suriye Eblâdaki inanılmaz buluntulara bakmak yeterlidir! Tıpkı diğerleri gibi, Tufan konusu da bu muhteşem kültürel zenginliğin bulunduğu Sümer ve Babil ülkesine yerleşen Yahudiler, hatta ataları tarafından alıntılanmıştır. Hattâ kendi anlayışlarına uyarlamışlardır. Aslında, insanın kadim tarihi, bu dünyadaki durumunun tanrıbilimsel bir tablosudur. Zira Tekvin'in ilk 11 bab'ı da bize, İbrahim'le birlikte tam anlamıyla tarih başlamadan önce, evrenin ve insanların nasıl yaratılıp yeniden biçimlendirildiğini, nasıl düzenlenip işlevsel kılındığını, kendi yolumuzu belirlememiz için, anlatmaktadır. Ancak onlar alıntıladıkları kültürün ne bakış açısını ne de tanrıbilimini korumuşlardır: Antik Babillilerden aldıkları her şeyi kendi dinsel ideolojilerinin içine sindirerek değiştirmişlerdir. Ayrıca sistemleri de tanrı merkezcidir. Ancak, tektanrıcılığın yaratıcısı olan bu kültürün kutsal diyarında, insana en ufak benzerliği olmayan, yaşamını sürdürmek için bir tek hizmetliye bile ihtiyaç duymayan tek ve yüce bir tanrı bulunmaktaydı. İşte bu nedenle tanrıların çokluğu konusunu sorgulayıp onun yerine tek tanrıyı ve yine aynı şekilde, evrenin efendilerinin kaprisleri ve boş sözlerinin yerine de ahlâkî gereklilikleri getirmişlerdir. Tanrı'nın insanlara felâket göndermesinin nedeni onların bozulmuş olmalarıdır (Tekvin, 6/5 vd.) Bu yüzden Tanrı, en azından en iyi temsilcilerinin (İbrahim'in soyundan gelen toplum) yüksek bir etik ve dinsel yaşam süreceği yeni bir insanlığı yaymayı amaçlar.³³

Sonuç

İnsanlığın bir tufanla yok edilmesi anlayışı, Mezopotamya'nın en eski halklarının inançlarında önemli yer tutmaktadır. Tanrıların göndermiş olduğu bir su taşkını ile insanoğlunun ortadan kaldırılmasını anlatan edebî metinlerden biri de Gilgamiş Destanı'dır ki; bu destanın Ninova versiyonunda anlatılan tufan hikâyesinin başka bir edebiyat yapıtı olan Atra-hasis Destanı'ndan alınarak sonradan eklenmesi kuvvetle muhtemeldir. Atra-hasis'te karşımıza çıkan tufan hâdisesi bilâhâre Gilgamiş'taki XI. bölümün yazarları tarafından zengin folklor malzemeleri kullanılarak daha da abartılmıştır.

Bazı araştırmacıların ifadesiyle, Kutsal Kitap'ı okuyan ve üzerinde biraz olsun

32 Jackson, *a.g.e.*, XLVIII-XLIX.

33 Bottéro, "En Eski Tufan Hikâyesi", *Eski Yakındoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*, 223-224; Moşe Farsi, çev., *Tora ve Aftara (1. Kitap: Bereşit)* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2010), I, 39; ayrıca bu bağlamdaki birtakım yorumlar için bk. William MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu (Eski Antlaşma Serisi)* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2004), I, 41.

düşünen herhangi biri, öncelikle kendine şunu itiraf etmelidir: Su baskınlarıyla ünlü herhangi bir nehri ve buna elverişli bir vadisi bulunmayan, Filistin gibi kayalık bir ülkede böylesi bir su taşması olması tuhaftır. Bu soruna öncelikle verilecek en mantıklı cevap, hikâyenin alıntılanmış olduğudur. Bununla birlikte, Tekvin'de geçen tufan hikâyesi, her ne kadar Babil Tufanı'yla temel benzerliği hiç kuşkuya yer vermese de, Akkadca yazılmış Atra-hasis ya da Gilgamiş metnlerinin basit bir kopyası olarak algılanamayacak kadar farklı ayrıntı içermektedir.

Gilgamiş Destanı'nda yer alan tufan öyküsünün Tevrat'ta zikredilen Nuh Tufanı'yla ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği meselesine gelince; bu hususta birkaç noktaya dikkat çekmek istiyoruz:

Malum olduğu üzere Hz. Nuh ikinci Âdem'dir, dolayısıyla insanlığı ikinci atası sayılır. Zira insanlık, Nuh Tufanı'ndan sonra kötülerin ve Allah'a karşı çıkanların helâk olmasının ardından, gemide yer alıp büyük felâketten kurtulanlarla yeniden türemiştir. Bu insanlar büyük bir ihtimalle yeryüzünün değişik bölgelerine dağılarak başlarından geçen söz konusu hadiseyi anlatmışlardır. Bu nedenle tufan hadisesinin çeşitli kültürlerde ve birtakım efsanelerde kendine yer bulması son derece doğaldır.

Bir kere dünyanın her tarafında yapılan araştırmalar, tufan konusunun hemen bütün toplumların efsanelerinde yer aldığını göstermiştir. Bütün efsanelerde ise birtakım alıntılar ve ilaveler vardır. Bu nedenle dünyanın çeşitli bölgelerinde farklı zamanlarda çok sayıda tufan diye nitelendirebileceğimiz hâdisenin yuku bulması ve bunların nesilden nesile ya da kültürden kültüre aktarılması imkân dahilindedir.

Evrensel bir olay gerçekleşmişse -ki Nuh Tufanı bunlardan biridir- bu, halkların hafızasında mutlaka vardır. Dolayısıyla Nuh Tufanı'nın hem Gilgamiş Destanı'nda hem de başka edebî-kutsal metinlerde geçmesi, çok da yadırganacak bir durum değildir. Aksine Nuh Tufanı'nın üç ilâhî dinin kutsal kitabında da yer bulması, böyle bir hâdisenin uydurma değil, gerçek olduğunu gösterir.

Gilgamiş Destanı ile Tevrat arasında Nuh Tufanı'yla ilgili olarak bir muhteva benzerliğinin olması, abartılacak ve problem teşkil edecek bir durum değildir. Gerek Gilgamiş Destanı'nda, gerekse Tekvin'de zikredilen tufan kahramanının değişik isimler taşıması (Özel isimler bile farklı dillerde farklı telaffuz edilebilir) ya da olayın içerisinde geçen bir takım rakamların ve ölçülerin farklılık arzemesi çok önemli sayılmaz. Önemli olan, konunun temel unsurlarıdır. İlâhi bir kitap ne kadar tahrif edilirse edilsin, tam beşerî olamaz. Kitabın beşerîlik tarafı aksesuarlardan anlaşılır. Tevrat'ta geçen bir olay beşerî çabalarla (ilmî kurallarla) destekleniyorsa, destekleyen delillerin sıhhati önemlidir. Biz bunu, iman açısından değil bilgi açısından kabul ederiz. Dolayısıyla Gilgamiş Destanı'nın ilk versiyonunun Hz. Musâ'dan aşağı yukarı on yedi asır önce karşımıza çıkmasından hareketle, "Tevrat'ta anlatılan Nuh Tufanı, Sümerce ve Akkadca yazılmış çivi yazılı belgelerden türetilmiştir ve kökeni Sümerlerdir" demek,

isabetli bir tercih olmasa gerektir.

Kaynakça

- Ana Britannica. 32 cilt. İstanbul: Ana Yayıncılık, 1987.
- Atak, Mehmet Ali. *Gilgamiş Destanı*. İstanbul: Anonim Yayıncılık, 2011.
- Bottéro, Jeon. "En Eski Tufan Hikâyesi", *Eski Yakınoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*. Der., Jeon Bottéro. Çev., Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan. Ankara: Dost Kitabevi, (2005): 213-225.
- _____. "Gilgamiş Destanı", *Eski Yakınoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*. Der., Jeon Bottéro. Çev., Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan. Ankara: Dost Kitabevi, (2005): 226-240.
- _____. *Gilgamiş Destanı*, Çev., Orhan suda. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Campbell, J., *Batı Mitolojisi*. Çev., Kudret Emiroğlu. İstanbul: İmge Kitabevi, 1995.
- _____. *Doğu Mitolojisi Tanrının Maskeleri*. Çev., Kudret Emiroğlu. İstanbul: İmge Kitabevi, 1993.
- Çiğ, Muazzez İlmiye. *Gilgameş Tarihte İlk Kral Kahraman*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013.
- _____. *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümerdeki Kökeni*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2013.
- Duralı, Ş. Teoman, Giriş ile terc. *Gilgamiş Destanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- Erkut, Sedat. "Gilgameş Destanında Tufan", *Nuh Kitabı*. Edt. Emine Gürsoy Naskali. İstanbul: Kitabevi Yayınevi, (2013): 207-211.
- Farsi, Moşe, Çev. *Tora ve Aftara (1. Kitap: Bereşit)*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2010.
- Günaltay, M. Şemseddin. *Yakın Şark Elâm ve Mezopotamya*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1937.
- Hooke, S.H. *Ortadoğu Mitolojisi*. Çev., Alâeddin Şenel. Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- Jackson, Danny P. *Gilgamiş Destanı*. Çev., Ahmet Antmen. Ankara: Arkadaş Yayınları, 2012.
- Karauğuz, Güngör. *Âdem'in Çocukları Çiviyazılı Kaynaklar, Tevrat, İnciller ve Kur'ân'a Göre*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.
- Kıymet, Kurtuluş. "Hititler'de Bir Tufan Öyküsü; Atra (m)hşi" *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)* 6/II(2013): 731-746.
- Kramer, Samuel Noah. *Sümer Mitolojisi*. Çev., Hamide Koyukan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.
- _____. *Tarih Sümerde Başlar*. Çev., Hamide Koyukan. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.
- MacDonald, William. *Kutsal Kitap Yorumu (Eski Antlaşma Serisi) I-II*. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2004.
- Meydan Larousse. 12 cilt. İstanbul: Meydan Yayınevi, 1971.
- Musaoğlu, Ahmet. *Nuh (A.S) Tufanı*. İstanbul: Vural Yayıncılık, 1998.
- Tanyu, Hikmet. *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*. Ankara: Bilge Yayınları, 1979.
- Türk Ansiklopedisi. 33 cilt. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Ömer Faruk Harman. 43 cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Yeni Türk Ansiklopedisi. 12 cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1985.